

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ТА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

УДК 378.046.4

САМООСВІТА ЯК ШЛЯХ ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА

І. М. КВАСНИЦЯ

На сьогодні в умовах глобальних змін у системі професійної освіти та динамічного інтелектуального, культурного, духовного розвитку демократичного українського суспільства, що будує систему безперервної освіти, у навчанні здійснюється перехід від парадигми знань до компетентнісної моделі освіти, яка зорієнтована, у першу чергу, на формування потреби і здатності до самоосвіти протягом усього життя.

Основною метою модернізації професійної освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня та профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного, відповідального, соціально й професійно мобільного, готового до постійного професійного зростання.

Все це актуалізує проблему модернізації її сфер фізичного виховання, фізичної культури і спорту.

Для сучасних досліджень характерна концентрація уваги на проблемі розвитку кадрового забезпечення фізкультурно-спортивної діяльності (М. Воробйов, Ю. Мічуда, 2004, 2005; М. Дутчак, В. Томашевський, Ю. Шкретій, 2010; О. Петрова, 2012). Необхідно відмітити, що змагальна діяльність є відмінною особливістю спорту, в якій спортсмен досягає певного результату. Для цього необхідно рости і розвиватися в певному виді спорту не тільки спортсмену, а й тренеру-викладачу. Результати професійної діяльності педагога спортивної школи залежать як від того, наскільки талановитий спортсмен, так і від готовності до реалізації своїх знань і досвіду роботи, здатності виявляти помилки і своєчасно переглядати тренувальний процес, а також від уміння самостійно працювати з інформацією і творчо підходити до тренерської діяльності. Всі ці якості характеризують професіоналізм тренера-викладача, який може бути досягнутий при добре організованій системі підвищення кваліфікації.

Компетентність, освіченість, вміння оволодівати знаннями та високі моральні якості особистості повинні перебувати в постійному розвитку і вдосконаленні. Безперервне підвищення професійної кваліфікації всіх тренерів-викладачів дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), шкіл вищої-спортивної майстерності (ШВСМ) та фітнес-тренерів є обов'язковим [12], а самовдосконалення є найважливішим компонентом безперервної освіти.

Дієво працюють тренери-викладачі сьогодні реально просувають розвиток сфери фізичного виховання і будуть продовжувати реалізацію її головних напрямів. Допомогти їм у цьому покликана система підвищення кваліфікації працівників освіти. Прогресивна система підвищення кваліфікації може формувати і збільшувати у педагогів їхній потенціал.

Варто відзначити, що більшість опублікованих досліджень мають опосередковане відношення до системи самоосвіти фахівців спортивно-педагогічного напрямку та головним чином висвітлюють проблеми системи підвищення кваліфікації викладачів фізичного виховання та тренерів з видів спорту (М. Воробйов, Ю. Мічуда, М. Дутчак, В. Томашевський, Ю. Шкретій, О. Петрова, М. Приймак, 2014) [4, 5, 6, 9, 10], професійного самовдосконалення особистості майбутнього фахівця (Л. Варфоломеева, 1999; Н. Волянук, 2003; Л. Сущенко, 2009) [2, 3, 8], системи підготовки та підвищення кваліфікації фахівців із фізичної рекреації (О. Андрєєва, О. Благий, 2015) [1], рівня професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів (К. Царенко, 2017) [11], проте питання самоосвіти тренерів-викладачів недостатньо висвітлені та фактично залишились поза увагою вчених, у зв'язку з чим вимагають більше фундаментальних досліджень.

Мета дослідження – визначити роль самоосвіти у системі професійного самовдосконалення тренера-викладача.

Методи досліджень: теоретичний аналіз і узагальнення наукових та спеціальних джерел, порівняння і зіставлення.

Результати дослідження. Самоосвіта в професійній діяльності тренера-викладача, як і в будь-якій іншій діяльності, дозволяє отримати нові знання і спрямувати їх в область практичної реалізації, що сприяє професійному зростанню.

Г. Коджаспирова розглядає самоосвіту як спеціально організовану, самодіяльну, систематичну пізнавальну діяльність, спрямовану на досягнення певних особистісно і суспільно значущих освітніх цілей: задоволення пізнавальних інтересів, загальнокультурних і професійних запитів та підвищення

кваліфікації. Самоосвіта – це система розумового і світоглядного самовиховання, що тягне за собою волюве і моральне самовдосконалення, але не ставить їх собі за мету [7, с. 132].

Необхідність у самоосвіті продиктована, з одного боку, специфікою тренерсько-викладацької діяльності, її суспільною роллю, з іншого боку, реальним станом безперервної освіти, що пов'язаний з умовами педагогічної праці, які постійно змінюються, потребами суспільства, еволюцією наук і практик, всезростаючими вимогами до фахівця, його здатності швидко і адекватно реагувати на зміну суспільних процесів і ситуацій, готовності перебудовувати свою діяльність, швидко вирішувати нові, більш складні завдання.

Вимоги суспільства та професії до особистості фахівця, жорстка конкуренція на спортивному ринку праці повинні сприяти формуванню у тренера-педагога постійної стійкої потреби в самоосвіті, безперервно спонукати його до вивчення нової інформації й отримання досвіду, вчити самостійно здобувати знання, створювати умови для їх актуалізації, творчого застосування в різних ситуаціях, привчати до самоаналізу і самооцінки. У зв'язку з цим використовуються найрізноманітніші форми організації самоосвіти:

- отримання додаткової вищої освіти,
- курси підвищення кваліфікації;
- індивідуальна самоосвітницька робота.

Для можливості визначитися з мотивами, які спонукають тренерів підвищувати рівень їхньої кваліфікації, визначення пріоритетних видів, типів і форм підвищення кваліфікації педагогами Національного університету фізичного виховання і спорту України (М. Приймак, В. Смірнова, 2014) у вигляді анкетування було проведено соціологічне дослідження. За його результатами було визначено, що більше половини респондентів (76%) віддають перевагу курсам підвищення кваліфікації, 12% респондентів спираються на самоосвіту та інші 12% респондентів визнали найбільш пріоритетним видом підвищення кваліфікації стажування [10].

Погоджуємось з думкою провідних фахівців, що підвищенню рівня професійної майстерності тренерів-викладачів активно сприяють курси підвищення кваліфікації, але ми вважаємо, що їх роль буде незначна без процесу самоосвіти викладача.

На нашу думку, саме особистісна професійна зацікавленість тренера-викладача в удосконаленні своєї майстерності є ключовим моментом творчого підходу до самоосвіти.

Разом з тим варто наголосити, що суть самоосвіти полягає в оволодінні технікою і культурою розумової праці, вмінні долати проблеми, самостійно працювати над власним вдосконаленням, у тому числі й професійним. Основними принципами самоосвіти є безперервність, цілеспрямованість, інтегративність, об'єднання загальної та професійної культури, доступність, випереджаючий характер, постійне прагнення до вищих шаблів, варіативність та ін.

Таким чином, професійну самоосвіту можна визначити як цілеспрямовану, систематичну пізнавально-дослідну діяльність фахівця, спрямовану на розвиток професійно-значущих якостей його особистості засобами професійного самовиховання і самонавчання.

Метою професійної самоосвіти тренера-викладача є забезпечення постійного зростання професійно-педагогічної та спортивної майстерності у вирішенні фахових завдань. Необхідну передумову професійної самоосвіти становить бажання самовдосконалюватися в професії, яке передбачає свідому роботу з розвитку професійно значущих якостей особистості в трьох напрямках:

а) адаптування індивідуально-неповторних особливостей до вимог тренерсько-педагогічної діяльності;

б) постійне підвищення професійної компетентності;

в) безперервний розвиток соціально-моральних та інших властивостей особистості.

Основними завданнями самоосвітницької роботи вбачаємо:

- вдосконалення теоретичних знань, професійної компетентності тренера-педагога;

- оволодіння новими формами, методами, прийомами навчання, тренування та виховання спортсменів;

- вивчення та впровадження в практику перспективного педагогічного та тренерського досвіду, новітніх досягнень педагогічної та психологічної наук, спортивних та медичних наук, нових педагогічних технологій та ін.;

- розвиток у спортивно-педагогічній діяльності інноваційних процесів.

Зміст такої підготовки ґрунтується перш за все на гуманістичному уявленні про завдання професійної діяльності, бажаних якостях людини, зокрема її фахової свідомості та мислення, творчих активних дій у рамках відведеної компетенції.

На наш погляд, здатність до самоосвіти у тренера-педагога з'являється в процесі роботи з джерелами інформації, аналізу та самоаналізу діяльності. В ході індивідуальної самоосвітницької роботи можливе використання різних джерел інформації:

- вивчення наукової, популярної літератури та матеріалів в мережі Інтернет;

- відвідування семінарів спеціалістів та фахівців сфери фізичного виховання та спортивного, медичного напрямів (провідних спортсменів, тренерів країни та світу, спортивних медиків та реабілітологів);

- відвідування та участь у наукових конференціях;
- перегляд телепередач та відеороликів;
- відвідування занять колег з подальшим обміном досвідом;
- навчання на майстер-класах, участь у круглих столах, обговореннях та ін.

Можливості сьогодення дозволяють фахівцю обрати будь-яку форму навчання: індивідуальну або групову, традиційну або дистанційну.

Однак це не означає, що самоосвітою повинен і може займатися тільки викладач зі стажем [4, 5, 9, 11]. Потреба в самоосвіті може виникнути на будь-якому етапі педагогічного зростання, оскільки це одна з умов задоволення потреби затвердити себе в ролі викладача, тренера, фахівця, зайняти гідне місце в суспільстві за допомогою професії.

З огляду на актуальну і потенційну значимість реалізації кадрових напрямів державної політики у галузі фізичного виховання, а також істотний взаємозв'язок між конкурентоспроможністю фахівців і конкурентоспроможністю фізкультурно-спортивних організацій, можна стверджувати, що вдосконалення системи підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту і завдання розвитку сфери фізичної культури і спорту переходить в коло завдань педагогічного напрямку – забезпечення її якісними трудовими ресурсами.

Отримані результати дають можливість стверджувати, що у сучасному освітньому процесі тренер-викладач повинен вміти використовувати свій особистісний та професійний потенціал, будувати індивідуальну систему цілісної педагогічної діяльності. А показником ефективності його педагогічної самоосвіти є перш за все якість організованого навчально-виховного процесу та професійно-кваліфікаційне зростання тренера-педагога.

Подальші дослідження проблеми самоосвіти тренерів-викладачів в Україні доцільно присвятити розробці системи самоосвітницької роботи даної категорії фахівців: перспективне планування; підбір раціональних форм і засобів засвоєння і збереження інформації; оволодіння методикою аналізу і способами узагальнення свого та колективного педагогічного досвіду; освоєння методами дослідницької та експериментальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Андреева О. В., Благій О. Л. Система підготовки та підвищення кваліфікації фахівців із фізичної рекреації // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць № 3 (31), 2015. – С. 5-10.
2. Варфоломеева Л. Е. Акмеологические основы развития специалистов образования физической культуры: дис. на соискание науч. степени д-ра психолог. наук: [спец.] 19.00.13 „Психология развития, акмеология” / Л. Е. Варфоломеева. – СПб., 1999. – 462 с.
3. Волянчук Н. Ю. Профессиональное развитие субъекта деятельности // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. – Харьков, 2003. – № 2. – С. 37-47.
4. Воробйов М. І., Мічуда Ю. П. Перепідготовка фахівців з фізичного виховання і спорту як вимога сучасного ринку праці в Україні // Педагогіка, психологія та мед.-біол. проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. пр. – Харків, 2005. – № 9. – С. 3-9.
5. Воробйов М. І., Мічуда Ю. П. Підвищення кваліфікації державних службовців як фактор вдосконалення управління галуззю „Фізична культура і спорт” // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2004. № 2. С. 157-161.
6. Дутчак М. В., Шкретій Ю. М., Томашевський В. В. Система підвищення кваліфікації тренерів збірних команд України з олімпійських видів спорту // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фіз. виховання і спорту. – Харків, 2010. – № 7. – С. 29-34.
7. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр „Академия”, – 2001. – 176 с.
8. Сущенко Л. П. Модель професійного самовдосконалення особистості майбутнього фахівця у галузі „Спорт для всіх” // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту / за ред. проф. С. С. Єрмакова. Харків: ХДАДМ (ХХПІ), 2009. – № 4. – С. 129-132.
9. Петрова О., Томашевський В. Модель дистанційного підвищення кваліфікації українських тренерів // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: [наук. журн.] / за ред. С. С. Єрмакова. – Харків: Обл. відділення НОК України; ХДАДМ, 2012. – № 3. – С. 63-68.
10. Приймак М., Смірнова В. Пріоритетні види, типи і форми підвищення кваліфікації фітнес-тренерів // Спортивний вісник Придніпров'я: науково-практичний журнал. – Дніпро: Інновація, №3, 2017. – С. 159-162.
11. Царенко К. В. Аналіз результатів педагогічного експерименту з розвитку професійно-педагогічної компетентності тренерів-викладачів ДЮСШ на курсах підвищення кваліфікації // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. – Запоріжжя: КПУ, 2016. – Вип. 49 (102). – С. 220-229.
12. Положення „Про підвищення кваліфікації тренерів та інших фахівців у сфері фізичної культури і спорту” від 13.09.2016 р. № 3520. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1321-16> (дата звернення: 08.05.2018).

*Рецензент – к. н. з фіз. вих. та спорту, доцент,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання і спорту
Хмельницького національного університету Ю. В. Дутчак*